

1. Inleiding

Nederland is een bijzonder veilig land. Oorlog in ons land is zo ongeveer ondenkbaar. Overstromingen hebben we ook al heel lang niet meer gehad. Vergeleken met andere landen is in Nederland het aantal moorden en het sterftcijfer door ongevallen laag. Onze gezondheidszorg behoort tot de beste van de wereld. Toch stond, ook vóór Corona, veiligheid hoog op de maatschappelijke en politieke agenda. Meer dan om rationele risicocalculaties gaat het hier om diffuse emoties van weerloosheid en onmacht.

Wellicht hangen die samen met wat al enige tijd aan de gang is, nl. dat wat vast leek 'vloeibaar' (Bauman) is geworden: onze zuilen, gedeelde normen en waarden, het traditionele (burgerlijke!) gezin met zijn traditionele rolverdeling, een vaste baan, de verzorgingsstaat. 'We' zijn met z'n allen 'op drift geraakt'. Daar wordt handig op in gespeeld door zowel neoliberale als populistische politici. Politici die (onvermoed en onvermijdelijk) liberaal denken maken mensen zelf verantwoordelijk voor het zeker stellen van hun inkomen en het beveiligen van hun huizen en buurten. Populistische politici maken mensen bang voor 'het andere' ('de Islam als ideologie', of bijv. in Polen: 'de Westerse, antichristelijke lhbt-ideologie') en 'de ander' ('tsunami van immigranten'). Daarbij verbinden ze reële dreigingen met het andere ('het Chinese virus') en de ander ('Marokkaanse drugsbendes') en stoken zo bevolkingsgroepen tegen elkaar op.

Van recenter datum is dat de klimaatcrisis steeds merkbaarder en dreigender wordt. We merken het in ons eigen land, aan het weer en de verdroging bijvoorbeeld. Maar we zien het ook in berichten wereldwijd over droogte op de ene plek en overstromingen op de andere plek (waarbij overigens degenen die er het minst aan hebben bijgedragen, er het meest onder lijden). Bovendien is de wereld inderdaad onvoorspelbaarder is geworden door het aan de macht komen van populistische en autocratische leiders, ook in 'bevriende landen'.

Ten slotte is er dan het Coronavirus. 'Onze' levensstijl is niet de oorzaak van het virus maar heeft wel bijgedragen aan de snelle verspreiding ervan. Sindsdien is 'veiligheid voorop' en '*safety first*' heel concreet geworden: geen handen schudden, 1,5 meter afstand, quarantaine, bezoekverbod, *lockdown*, mondkapjesplicht, avondklok, etc. We betalen er een hoge prijs voor, economisch en sociaal. Om fysiek in leven te blijven, moeten we afzien van wat ons sociaal in leven houdt. En als dit virus onder controle is, komt er wellicht een ander (even of nog dodelijker) (Corona)virus.

Het roept levensbeschouwelijke en spirituele vragen op: Waartegen wegen we veiligheid en controle af: welbevinden? Kwaliteit van leven? Verbinding? Eigen verantwoordelijkheid? Menswaardigheid? Wat doet het met onze kleine kinderen dat we hen nu voorleven tot anderen afstand te houden omdat die besmettingsgevaar belichamen?

Wat betekent in deze tijd: “Wees niet bang! Vertrouw op God en vertrouw op mij” (Joh 14:1)? Wat kan Luthers onderscheid tussen ‘*securitas*’ (de veiligheid die mensen voor zichzelf kunnen regelen, maar volgens Luther illusoir is) en ‘*certitudo*’ (de zekerheid die alleen het evangelie biedt, voor wie het risico wil nemen) voor ons vandaag de dag betekenen?

2. Achtergronden

- Ronald van Steden en Jan Hoogland (red.), *In vertrouwen leven: Tegendraadse beschouwingen over veiligheid*, Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief, 2013, <https://boekhandelriemer.nl/in-vertrouwen-leven/9789058817051/>.
- 54 Bijbelteksten over vertrouwen: <https://dailyverses.net/nl/vertrouwen/nbv/bgt>.
- Podcast De ware aard, Afl. 2 *Het getemde beest*, met Beatrice de Graaf, over Thomas Hobbes en zijn boek *Leviathan*, <https://www.nporadio1.nl/podcasts/de-ware-aard>.

3. Uitwerking in verschillende domeinen

In vertrouwen leven in het domein van LICHAAMELIJKHEID (LEVEN EN DOOD):

- mijn eigen lichaam, fitness, ziekte, veerkracht, dementie, andere lichamen, *social distancing*, seksualiteit, misbruik, “Een gezonde geest in een gezond lichaam”, “Mijn lichaam heeft me in de steek gelaten”, “Hij heeft het gevecht tegen de kanker verloren”
- “U was het die mijn nieren vormde, die mij weefde in de buik van mijn moeder” (Ps 139)

In vertrouwen leven in het domein van de TIJD:

- de ‘moderne tijd’, dit tijdsgewricht, de geschiedenis, waar het heen gaat, “Het gaat allemaal zo snel; ik kan het niet meer bijhouden”, *advanced care planning*, “Als ik later dement word (en naar een verpleeghuis moet) ...”, klimaatverandering, het einde der tijden, “Als er geen perspectief is dan ligt moedeloosheid op de loer” (Cees Hertogh over de tweede Coronagolf)
- “Toen God ons uit Egypte bevrijdde...”, zon- en feestdagen (“De tijd heiligen”), het einde der tijden

In vertrouwen leven in het domein van de RUIMTE:

- thuis zijn, thuisgevoel, veiligheidssloten, binnendringers, WhatsApp Buurtpreventie (WABP), ongelukken in huis, “Een ongeluk zit in een klein hoekje”, camera’s in de openbare ruimte, *surveillancetechnologie*, het buitenland, op vakantie zijn, “Oost west, thuis best”

- “Ik zal er zijn”, “Dit zegt de HEER: Als er in Babel zeventig jaar voorbij zijn, zal ik naar jullie omzien. Dan zal ik mijn belofte gestand doen door jullie naar Jeruzalem te laten terugkeren” (Jeremia 19,10), “Jeroesjalaiem, stad van God, wees voor de mensen een veilig huis”

In vertrouwen leven in het domein van RELATIONALITEIT:

- je partner, trouw zijn, je vrienden, je familie, je kinderen, intergenerationele solidariteit, je burens, je buurtgenoten, je collega’s, pesten op school en op het werk, “Uiteindelijk sta je er alleen voor”, “De ouderen moeten de jongeren de ruimte geven”, “Ja, het zal wel, we zijn heel empathisch, zolang er genoeg wc-papier is” (Baudet, 19 maart 2020)
- “Heb je naaste lief als jezelf”, zuster- en broederschap (zie encycliek ‘Fratelli tutti’ van Paus Franciscus, http://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html)

In vertrouwen leven in het domein van HET POLITIEKE:

- burgers, politici, eigen verantwoordelijkheid van de ‘mensen in het land’, overheid, wetenschap, de ‘calculerende burger’, roep om een ‘sterke man’, complottheorieën, ieder in z’n eigen bubbel, vertrouwen tussen bevolkingsgroepen, vertrouwen tussen klassen, populisme, dekoloniseringsdebat, vluchtelingen, (klimaat)migratie, “De mens is voor andere mensen een wolf” (Hobbes), “De meeste mensen deugen” (Bregman), competitie of coöperatie, jongeren en *influencers* (<https://www.trouw.nl/cultuur-media/laat-die-haagse-politici-eens-naar-poelenburg-gaan~b1966e6a/>)
- “God is Koning” (Ps 145)

In vertrouwen leven in het domein van TAAL EN CULTUUR:

- normen en waarden (‘Wormen in Naarden’), integratiedebat, gewoontes, ‘Zwarte Piet’, geïnstitutionaliseerd, systemisch racisme, dekoloniseringdebat, straattaal, vakjargon, Engels, verloedering van de taal in het publieke domein (De Tweede Kamer), ‘fake news’ (nepnieuws), “Dat is ook maar een mening”, complottheorieën, ‘massa-immigratie’, ‘framing’, jongeren en *influencers* (<https://www.trouw.nl/cultuur-media/laat-die-haagse-politici-eens-naar-poelenburg-gaan~b1966e6a/>)
- ‘Woorden van waarde’, “In het begin was het Woord en het Woord was bij God en het Woord was God”, “Laat uw ja ja zijn en uw nee nee”, gelovige taal in een ‘post-seculiere wereld’ (Habermas): “Stel uw vertrouwen in de Heer!”, “De mens wikt, God beschikt”, cf. Jasper Schaapman uit Staphorst (zie hieronder)

4. Teksten ter inspiratie

“Ik hoef niet bang te zijn voor dat virus”

Op zondag 4 oktober 2020, nadat in de Dorpskerk in Staphorst, van de Hersteld Hervormde Kerk, waar 2.300 mensen in kunnen, 600 mensen een kerkdienst hebben bijgewoond, zonder mondkapje, waarin ook is gezongen, zegt Jasper Schaapman, kerkganger, in antwoord op vragen van de journalist van RTV Oost:

‘Ik begrijp dat men daar tegen aan kijkt: “Hoe gaan ze dat doen, al die mensen bij elkaar?” Ik begrijp dat wel, ja. (...) Wij hebben vanochtend gehoord, ook vanuit de Bijbel, dat... als wij met onze angsten tot de Here Jezus mogen gaan, de Zoon van God, dan hoeven wij daar ten diepste niet bang voor te zijn. (...) Geloof beschermt niet per se tegen een virus. Dat wil ook niet zeggen dat ik niet ziek word. Maar ik hoef niet bang te zijn voor dat virus. (...) Als ik ziek word: mijn God, die bestuurt mijn leven. Hij heeft mijn leven in zijn hand, Hij heeft ook uw leven... Die bestuurt alle dingen. En ook als wij moeten sterven, dan is ons leven ook in zijn hand.’

<https://www.rtvooost.nl/nieuws/1316938/Kerkgangers-Staphorst-zijn-niet-bang-voor-virus-Ons-leven-is-in-Gods-hand>

<https://nos.nl/artikel/2350949-onbegrip-in-landelijke-politiek-over-600-gelovigen-in-kerk-staphorst.html>

“Gij, steun van wie vallen”

Gij, machtige in eeuwigheid, steun van wie vallen,
genezer van zieken, bevrijder van geboeiden.

Gij, machtige in eeuwigheid, getrouw aan wie slapen in het stof.

Koning over dood en leven, bij U ontkiemt bevrijding.

Gij doet de doden leven. Gezegend Gij.

(*Zangen van Zoeken en Zin* 388; tekst van Erik Borgman, naar de tweede zegenspreuk uit het Joodse Achttiengebied; let op: ‘steun van wie vallen’ en niet ‘steun opdat wij niet vallen’)

“Kan jij het hebben dat ik alleen dit gezicht ben?”

Ken je mij? Wie ken je dan? Weet jij mij beter dan ik?

Ken je mij? Wie ben ik dan? Weet jij mij beter dan ik?

Ogen die door de zon heen kijken, zoekend naar de plek waar ik woon

Ben jij beeldspraak voor iemand die aardig is, of onmetelijk ver,

Die niet staat en niet valt en niet voelt als ik, niet koud en hooghartig

Ken je mij?...

Hier is de plek waar ik woon, een stoel op het water

Een raam waarlangs het opklarend weer of het vallende duister voorbij vaart

Heb je geroepen? Hier ben ik

Ken je mij?...

Ik zou een woord willen spreken, dat waar en van mij is
Dat draagt wie ik ben, dat het houdt
Ik zou een woord willen spreken dat rechtop staat als mens
die mij aankijkt en zegt: ik ben jouw zuiverste zelf
Vrees niet, versta mij, ik ben, ik ben
Ken je mij?...

Ben jij de enige voor wiens ogen, niets is verborgen, mijn naaktheid
Kan jij het hebben, als niemand anders
Dat ik geen licht geef, niet warm ben, dat ik niet mooi ben, niet veel
Dat geen bron ontspringt in mijn diepte
Dat ik alleen dit gezicht heb, geen ander?
Ben ik door jou, zonder schaamte, gezien, genomen, door niemand minder?
Zou dat niet veel te veel waar zijn? Zou dat niet veel te veel waar zijn?
Ken je mij?...
(Huub Oosterhuis, geïnspireerd door Psalm 139)

Niet-aanraken de standaard?

Een vriend die het moeilijk heeft mag je niet omhelzen. Iemand die je leuk vindt, die toch zo lekker ruimt en zo mooi beweegt: niet aanraken. De huis met rust laten, geen tintelingen veroorzaken, geen rillingen, geen kippenvet, niks. Het is vreemd hoe snel niet-aanraken gaat aanvoelen als de standaard. Als ik een filmscene bekijk waarin mensen elkaar een hand geven of omhelzen, waarin twee onbekenden met elkaar dansen, elkaar zoenen, elkaar aanraken, moet ik de neiging onderdrukken om hen te waarschuwen, uit elkaar te trekken, te vervloeken.

(19 maart 2020, Daan Heerma van Voss, *Coronakronieken*, 2020, p. 76)

Een meer ontvangende en ontvankelijke levenshouding

Christenen hebben over het algemeen een meer ontvangende levenshouding. Dingen die je overkomen en op het eerste gezicht een tegenslag lijken, zijn niet per definitie slecht. Hoewel mensen in het persoonlijke leven nog wel begrijpen dat ze niet alles onder controle hebben (Je partner en kinderen doen nu eenmaal niet altijd precies wat je zou willen en daarom blijven ze interessant), is dit besef uit de publieke sfeer verdwenen. In een controlestaat kan ons niets overkomen, want wij willen zelf de baas zijn over wat er gebeurt. (...) Te midden van alle onzekerheid is de kracht van religie dat mensen zich ultiem geborgen kunnen weten. Dat opent de radicaal andere mogelijkheid van een ontvangende levenshouding, die in bedreigingen kansen ziet en risico's durft nemen.

(Erik Borgman, in *In vertrouwen leven* (2013), p. 41-42)

“Maar dat is geen reden om de strijd op te geven”

‘Eigenlijk...,’ herhaalde de dokter. Hij aarzelde weer en keek Tarrou strak aan. ‘Iemand als u moet zoiets kunnen begrijpen: aangezien de wereldorde bepaald wordt door de dood, is het voor God misschien beter dat er niet in Hem wordt geloofd en dat we uit alle macht strijden tegen de dood zonder op te kijken naar de hemel, waar Hij zwijgt.’ ‘Ja,’ bevestigde Tarrou, ‘dat begrijp ik! Maar uw overwinningen zijn altijd tijdelijk, dat wel. Rieux’ gezicht leek te betrekken. ‘Altijd, ik weet het. Maar dat is geen reden om de strijd op te geven.’ ‘Nee, inderdaad niet. Maar ik kan me nu voorstellen wat deze pest voor u moet betekenen.’ ‘Ja,’ zei Rieux, ‘Eén voortdurende nederlaag.’ Tarrou keek de dokter een moment strak aan, stond daarna op en liep met zware stappen naar de deur. Rieux volgde hem en had hem bijna ingehaald toen zijn bezoeker, schijnbaar kijkend naar zijn voeten, vroeg: ‘Hoe komt u aan al die wijsheid, dokter?’ Het antwoord kwam onmiddellijk: ‘Door de armoede.’
(Albert Camus, *De pest* (oorspronkelijke titel *La peste*, 1947), vertaald door Jan Pieter van der Sterre (1992), uitgave: Trouw Bibliotheek, deel 4, juli 2005, p. 135)

Een pleidooi voor gebed

Concluderend: misschien is wel het grote manco van de moderne tijd dat mensen geleidelijk verleren te bidden! Bidden als het jezelf afstemmen op, openen voor heel andere mogelijkheden om met een bepaalde situatie om te gaan. (...) Alles wat van buiten naar binnen komt, wordt geperst door de zeef van onze controlemechanismen. Alles wat daar aan ontsnapt, wekt ons ressentiment. Door deze immanente stuwning komt een essentieel menselijk vermogen onder (zware) druk te staan: precies het vermogen om te gaan met datgene in het leven wat ons overkomt, zonder dat we er zelf de hand in hebben gehad. En dat is, ook in een zeer geavanceerde samenleving, veel, heel veel.
(Govert Buijs, in *In vertrouwen leven* (2013), p. 109)

(Guus Timmerman, Amersfoort, 25 oktober 2020)